

XXXIII

348.

348

1.

1

LUNDS UNIVERSITETS FOLKMINNESSAMLING.

Uppt. av Fridolf Nilsson
 elev vid Hvilans övre avd.
 1919-1920

efter
 Hanna Märkensdotter
 i Åstraby församling
 Färs härad
 Malmönhus län

Anmärkningaz:

Jag har nedskrivit
 detta efter min mors
 diktlamen, hon har
 hört om talas julfir-
 andet av sin mor.

" (2782)

Julfirandet i Åstraby.

Min mormor, som berättat om
 julfirandet i sitt hem och hur
 detta tillgick, berättelser vilka
 jag härnedan upptecknat, var
 född i Åstraby församling (Färs
 härad) den 10 juni 1824.

Tillredelserna till julen bör-
 jade med gussstjärningen. I mitt
 (2782)

användes i regel om vardagarna träspän-
nor, vilka tillverkades av något lätt och
klart brännande träslag. Trästycket
klyvdes i långa och raka spänor. Un-
der kvällarna fick någon av familje-
medlemmarna, vars arbete ansågs
mindre värdefullt, antända en spän
och sätta densamma fast i en klycka. Me-
dan spänen brann, fick han avstycka
skaven och se till att spänen brann
klart, och sedan den var utbrunnen
ersätta den med en ny. Framför
allt fick han tillse, att spänen

inte släcktes ty då blev det mycket besvär att på nytt erhålla eld. På den tiden fannos nämligen inga tändstickor. Detta slags lyse kunde vara tillräckligt när man sysselsatte sig med handarbete, då satt man i regel stilla och alla voro samlade i stugan.

Men när tillredelserna till julen började, då man skulle vistas ute i köket, företaga rengöring o. d. och dessa arbeten till största delen förlagda till den mörka

delen av dygnet, var det nödvändigt att hava bättre belysning och framför allt, man skulle kunna taga ljuset med sig. Till detta dugde inte träspånorna och därför måste det första arbetet för tillredelserna till julen bliva ljusstöpsningen.

Till ljusvekar användes hemspunnet blånzarn, vilket skulle vara väl och mjukt spunnet, och noggrant befriat från "skävarna". Vi snodde lärefter som-

man lintrådarna till en vake, ~~fem~~
fem trådar till varje. Vekarna
hängdes så på ett spett med ett
par tum mellanrum, 6 å 7 st.
på varje. Vekarna doppades först
i flott och ströks sedan raka,
till detta kunde inte användas
salz emedan denna var för hård
och spröd. En smörkärna fyll-
des med kokt vatten till tre
tum från kanten, över vattnet
hålldes smält salg så att kärnan
blev fylld till brädden. Så kunde

ljusslönseringen börja, och vi barn
voro förtjusta över att få hjälpa
till med detta. För att få våra ljus
riktigt ljöcka brukade vi springa
ut på gården för att få kalgen
att skelna fort, och så skyndade
vi oss fort in för att på nytt
doppa våra ljus.

Hemma brukade vi att stöpa
tre slags ljus. En sort slöptes
mycket tjocka, dessa användes
under själva högtidskvällarna,
julafton, nyårsafton och

hettanaftron. Den andra sorten
voro smalare och användes de
andra dagarna under julhelgen.
Sist stöptes de s. k. "prävarna" vil-
ka icke doppades mer än två ggr.
och huvudsakligen användes till
att gå ut i andra rum eller när
vi gingo och skötte våra sysslor
på kvällarna.

En mycket varlig föreställ-
ning var att man under ljus-
stämningen skulle vara glad
och vid uppsluttnet lysa, så

skulle ljusen brinna klarare.

Efter ljusstöpsningen kom slakten, två eller tre grisar fick då låta sina liv. Slakten började redan på småtimmarna kl. ett eller två, vi hade mycket att sköta och det gällde att inte låta någon tid gå förlorad. Blodet användes till att koka blodkoro av. Istroarna smältes och en del av flottet silades i en vacker kopp, vare vi barn sedan satte vackra mönster av pepparkor.

Koppen sattes sedan ut i ett kallt rum för att hastigt kallas, varvid flottet krusade sig vackert på ytan. denna kopp ställdes sedan julaften, bland mycket annat gott, på julbordet. Vinkröpparna styckades dagen efter slakten och av sparsamhets skäl använde man icke fläsket färskt med undantag af ett huvud, som användes till sylta, samt en del af fläsket, som användes till korv, resten saltades och blev på detta

sätt drygare. Den som utförde saltningen av fläsket fick inte lov att tvätta sig om händerna, man trodde att fläsket då skändes.

Sedan slakten var undanstökad påbörjades omedelbart jult-baket, och det var sannoligen inte småraker, som bakades.

Till jultbakat användes 4 å 5 tunn-
nor råg och korn, både rågen
och kornet var sammanmalt.

Först bakades grovbröd till vilket
togt $\frac{3}{4}$ råg och $\frac{1}{4}$ korn. På kvällen

slogs gjumt vatten över mjölet så
att det blev en lös deg, där till sat-
tes så surdeg, degen fick jäsa till
tidigt följande morgon. Nästa
morgon knådades mera mjöl i
degem tills denna blev av lämp-
lig fasthet, därefter "slog" vi upp
degem till kakor, vilka vägde 20
till 30 skålgross stycket. Bakugnen
eldades upp och ungefär kl. 6 var
~~man~~ färdig att sätta brödet i
ugnen. Under eldningen natto-
tid i bakugnen skulle alla dörrar

hållas väl stängda, vilket hade sin grund i tron att man eljest fick påhälsning av Odens hundar, som lätt blevo vilseledda av ljuskenet. Det andra baket utgjordes av sötsura limpor till vilka vi använde enbart rågmjöl, som var stålriktat. Mjölit skällades. Av denna deg bakades runda kakor som vägde ungefär 10 skålpund. Till tredje baket, som var sött bröd, togs stålriktat råg- och kornmjöl samt mjölk. Av detta bakades bröd på

10 skålpund, samt en 15 å 20 små-
bröd på 2 skålpund, dessa bröd
gavos bort. Bästa slag av kakor
voro kaviingar, vilka bakades av
stälaktat råg och kornmjöl och
mjölk, degen rullades ut på läng-
den tills den erhöll en genom-
skärning av 3 å 4 tum, den skars
så av i 1 å 2 tum tjocka kakor.
Kaviingarna kunde gömmas
ända fram på våren. Sista baket
var det s. k. slumpabaket, vilket
bestod av mjölresterna från de

1414
348

andra baken. "Plumplaket" bakades själ-
va julaftons morgon.

. Brygden följde omedelbart
efter slakten. Till denna togs
2 skäppor malt av vilka erhö-
los $\frac{1}{2}$ tunna öl, en fjärding mel-
landricka och några stöps tunn-
dricka.

De sista dagarna före jul, dock
aldrig senare än julaftons middag,
kommo julstiggarna vilka dels be-
stodo av fattiga personer som un-
der årets lopp hade hjälpt till

med arbetet på gården, dessa erhö-
 lo var sin julkaka och skivor av
 det övriga brödet, fläsk och ljus
 samt någon gås mjölk eller öl.
 Några av tiggarna voro barn från
 de fattigare familjerna i försam-
 lingen samt gamla orkeslösa fat-
 tiga. Dessa erhöilo var sin jul-
 kaka. Tiggare som voro "utrockna-
 re" fingo nöja sig med en skiva
 bröd och ett stycke fläsk.

Efter sista baket julaftons
 morgon, sattes en rymlig gryta

på bakningsglöderna, ute i den öppna spiseln. I denna gryta koktes julköttet, som bestod av ett stort stycke fläsk, korv, grisfötter, rökt fäskött och rullkorv. Sedan köttet var kokat, östes det feta spadet av grytan upp i ett fat. Julaftons middag doppades vi bröd i spadet, detta utgjorde middagsmåltiden. (doppa i grytan).

Efter julaftons middag skulle skugan göras i ordning till helgen. De övriga rummen hade

förut ställts i ordning och vid lediga tillfällen hade vi putsat ljus-
stakar och konstop, kunnballikar
m. m. Möblerna i stugan framflyt-
tades så att vi kunde göra rent
bakom dem, halmen i sängarna
byttes om, de omålade bänkar
skurades tills de blevo vita. Den
gamla sätteggen, som vanligen
var gjuten på Huseby bruk i
Småland och på vilken man
såg Sankt Görans stiid med
draken, borstades blank, bergblot

sopades och beströddes med fin
vit sand och hackat snis. Mellan
loftet och bjälkarna instuckos en-
grenar i vilka man fäst utklippta
pappersbitar. På sängen liksom
på stolar och bänkar lades det
bästa och vackrasta som fanns
i huset av täcke och kuddar.
På bordet breddes en vit duk
och sattes 2 ljus och ölstopet, vid
nedersta bordsändan lades två
bröd, ett groft och ett riktat.
Dessa lägo kvar under hela jul-

helgen, den grova kakan gömdes sedan och gavs under vår bruket åt hästarna. När kyrkklockorna ringde till helg (Mariaklocka) skulle allt vara i ordning i stugan, ty då kom far in efter slutat arbete. Alla familjens medlemmar gjorde sig nu i ordning till helgaftenen.

Den första måltiden sattes där-
efter in på bordet, den bestod av
bröd (ej grovbröd), en ost tillverkad
under sommaren av rötnmjölk, smör
i en smörkopp av porlän. smörst

var vackert naggat med en kräsked,
den förut omtalade flottkoppen,
Kött av de förut omnämnda slagen
lades till var och en i så stor mängd
att det räckte under juldagarna.
Sedan vi ätit den första måltiden
sattes grytan, vari julgröten ko-
kades, över elden. Under tiden
gröten kokades, lästes högt julevan-
geliet och psalmer. Den andra mål-
tiden var gröten. Sedan gröten var
äten, ställdes det skyndsamt i ord-
ning. Mor och far lade sig sedan

med kläderna på att vila. Vi barn
började nu att leka vanliga jullekar.
blindbock var alltid vår stora för-
tjusning, och det gick många gån-
ger våldsamt till väga när någon
vand gick blindbock. Låna värme,
gömma ringen, säga lärft m. fl. lek-
tes också. När vi lekt oss trötta fin-
go vi mat för tredje gången och sed-
an denna måltiden var undantika-
hed gingo vi alla till vila.

Juldagen gingo alla i huset, som
kunde bliva lediga, i kyrkan. Ingen

kom juldagen på besök, och hemma stannade vi också. Juldagen firades som dubbel helg. De övriga ~~av~~ julehelgdagarna användes till flitiga kyrkobesök, besök gjordes också hos våra närmaste släktingar, eller också kommo dessa till oss på besök. Barnen kommo i regel med, och så ställdes till lekar, vilka de äldre sågo på eller också deltog i.

Under julhelgen företogs intet egentligt arbete. Innan förberedelserna till julhelgen började hade vi

lagit ut spinnrockarna och vävstolar-
na. Dessa kommo inte in igen förrän
efter trettondedagen. Träkning före-
kom ~~icke~~ under julhelgen utan män-
nen skötte endast de nödvändiga
sysslorna, vården av kreaturen o. d.
Nyårsafton och trettonafton firades
på samma sätt som julafton.

På ett par andra gårdar brukade
man julafton breda ut långhalm
(slagtröskad råghalm) på golvet. Den
na samlades sedan upp och an-
vändes på vären till gärsedar. Hur-

vida detta var förenat med någon
vidskyplig föreställning vet jag inte.
Man trodde mycket allmänt för, att
väderleken under julen hade inflykan-
de på väderleken under närmast föl-
jande år. Angående detta må följän-
de anföras, som min far hört av flera
huvudiga personer, födda i början av
nittonde århundradet. Sådan väder-
leken är juldagen blir den under föl-
jande januari. Är det kallt den
dagen blir det kallt, är det fövader
blir det blött, snöar det blir det neder-

börd o. s. v. Sådan väderleken är annan-
dagjul blir den under februari o. s. v.
ända till tolvtedag jul, som mot-
svarar december månad.

Väderleken under tiden trettondag-
jul till och med adertonde dag jul,
korrigerar i viss mån de förut gjorda
iakttagelserna angående väderleken
under det då ingångna året. Tretton-
dedagen motsvarar januari och feb.,
fjortonde-dag-jul mars och april o. s. v.
Skulle väderleken under t. ex. nyårsda-
gen och sextonde dag-jul vara för

blir det alldeles säkert en torr och god
höst, är åter t. ex den förra torr men
på den senare faller nederbörd blir
det under augusti omväxlande regn och
uppschällsväder och skulle det olyckli-
ga inträffa att stark nederbörd äger
rum på båda de nämnda dagarna, så
blir det alldeles säkert en mycket våt
höst. De ifrågakommande personerna
påstodo att en livslång erfarenhet
icke jävat dessa iakttagelser riktighet.
De hade under många år fört nog-
granna anteckningar angående väder.

leken under julen och funnit att det
i hundsak sloz till enligt ovanstående
regler. Sena tidens barn kunna gärna
fortsätta med anteckningar i denna
onekligen ganska intressanta sak, ty
det påstås ju att gamla märken säll-
dan slå fel.